

Lex Meulenbroek en Paul Poley

Kroongetuige DNA

Onzichtbaar spoor in spraakmakende zaken

2014

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM

Voorwoord

‘Al die jaren bood het DNA-profiel van dat ene schaamhaartje hoop dat de zaak opgelost zou worden. Dat ene kleine haartje. Ik ben ervan overtuigd dat het zo heeft moeten zijn dat ik Andrea niet heb gevonden die avond in 1993. Terwijl ik toen toch zo dicht in de buurt ben geweest. Als ik Andrea had aangetroffen, had ik haar zeker weten beetgepakt. Grote kans dat daardoor het kleine haartje was verdwenen. Dan hadden we niets gehad...’

Het minieme spoor dat de moeder van de vermoorde Andrea Luten in dit boek beschrijft, zal zeventien jaar na de misdaad leiden tot de aanhouding van de dader. De DNA-match van het haartje met een in de DNA-databank opgenomen veroordeelde zorgde voor een doorbraak in de tot op dat moment uitzichtloze moordzaak.

Plaats van het DNA-onderzoek: het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) in Den Haag (Ypenburg), gevestigd in een modern en markant gebouw vlak bij de A4. Daar komen wetenschap en misdaad samen. Het is een intrigerende wereld, die zich mag verheugen in een grote belangstelling van een breed publiek. Die interesse heeft het forensisch onderzoek te danken aan de diverse *CSI*-series, maar bovenal aan zijn belangrijke rol bij doorbraken in spraakmakende zaken.

Een van de meest opvallende en tot de verbeelding sprekende onderzoeksgebieden is ongetwijfeld het forensisch DNA-onderzoek. Ook voor de DNA-deskundige zelf is het telkens weer fascinerend

dat iets wat je niet kunt zien, horen, ruiken, voelen en proeven zo cruciaal kan zijn voor het oplossen van misdrijven. DNA-matches zoals die in de zaak van Andrea Luten zijn onvergetelijke kippenvel-momenten. DNA is een kroongetuige, de belangrijkste getuige bij talloze misdrijven, onzichtbaar aanwezig en geduldig wachtend tot het moment dat zijn belangrijke informatie wordt onthuld.

DNA is de afkorting van *deoxyribonucleic acid* (in het Nederlands ‘desoxyribonucleïnezuur’), een groot molecuul in nagenoeg elke cel van ons lichaam. De vorm is haast kunstzinnig en heel kenmerkend: twee aan elkaar verbonden, in elkaar gedraaide strengen, de zogenoemde dubbele helix. DNA is de drager van onze erfelijke eigenschappen, de blauwdruk van ons leven. Het was de Engelsman Alec Jeffreys die in de jaren tachtig van de twintigste eeuw, nog maar zo’n dertig jaar geleden dus, ontdekte dat DNA een essentiële rol zou kunnen vervullen bij misdaad- en identificatieonderzoek. Zijn vondst dat je uit het DNA een persoonspecifieke DNA-fingerprint, later het DNA-profiel, kon bepalen, kwam als een donderslag bij heldere hemel. Zoals Jeffreys zelf zei: ‘*It was an absolute eureka moment, it was a blinding flash.*’

Forensisch DNA-onderzoek is inmiddels niet meer weg te denken uit onze samenleving. In Nederland wordt het jaarlijks ingezet voor het oplossen van tienduizenden misdrijven en voor enkele honderden identificatieonderzoeken. Het is van belang bij het vinden van een dader, het vrijpleiten van een verdachte en het identificeren van een onbekende dode. Bij misdaadonderzoek gaat het dus niet alleen om het opsporen van daders, maar ook om het vrijpleiten van verdachten. Zo leidde de eerste DNA-zaak in zowel Engeland als Nederland tot vrijspraak van een verdachte, die zonder het ‘DNA-bewijs’ vrijwel zeker zou zijn veroordeeld. DNA-onderzoek speelt daarnaast een belangrijke rol bij het identificeren van onbekende doden. Dit kan gaan om een na vele jaren aangetroffen stoffelijk overschot, zoals dat van het oorlogsslachtoffer dat in dit boek beschreven wordt. Of het betreft de identificatie van grote aantallen slachtoffers van een ramp, zoals bij de eveneens in dit boek beschreven vliegcrash in Tripoli.

Forensisch DNA-onderzoek ontwikkelt zich sinds de introductie in de jaren tachtig stormachtig. Het heeft het werk van de forensisch deskundige, de politie, het Openbaar Ministerie, de advocatuur en de rechterlijke macht ingrijpend veranderd. Ook de politiek moest en moet zich er nadrukkelijk mee inlaten, wetgeving was en is noodzakelijk om steeds verdergaand DNA-onderzoek bij misdrijven mogelijk te maken. Grote ontwikkelingen verlopen niet zonder valkuilen en lessen. Ook die zijn bepalend geweest in de bijna onvoorstelbaar snelle voortgang van het forensisch DNA-onderzoek. De strafrechtsketen heeft de vraagstukken die al de veranderingen opriepen, kritisch en professioneel aangevat, om de toenemende mogelijkheden van het DNA-onderzoek op verantwoorde wijze binnen het strafrecht te kunnen toepassen.

Nu, ruim vijftintig jaar na de introductie van het DNA-onderzoek bij misdaad- en identificatieonderzoek in Nederland, is het een uitgelezen moment om uitvoerig stil te staan bij de bijzondere geschiedenis ervan. *Kroongetuige DNA* neemt de lezer mee naar het verleden, het heden én de toekomst van het forensisch DNA-onderzoek. Paul Poley en ik hebben de verhalen opgetekend van een zeer groot aantal direct betrokkenen: wetenschappers, forensisch deskundigen, politiefunctionarissen, officieren van justitie, advocaten, rechters, (rechts)psychologen, nabestaanden, verdachten en journalisten. Hun persoonlijke relaas is openhartig en aangrijpend, en geeft weer wat forensisch DNA-onderzoek voor henzelf en voor de maatschappij heeft betekend. Voor de lezers die zich verder willen verdiepen in forensisch DNA-onderzoek en hiermee verband houdende onderwerpen, is uitgebreidere informatie te vinden in de kaders aan het eind van elk hoofdstuk.

Kroongetuige DNA is een unieke geschiedschrijving: nooit eerder is op deze manier de ontwikkeling van forensisch DNA-onderzoek in een land beschreven. Maar het boek is ook een eerbetoon aan iedereen die zich voor dit onderzoeksgebied heeft ingezet. Onder hen niet alleen het grote aantal toegewijde wetenschappers en onderzoekers, maar zeker ook de professionals in de strafrechtsketen en de beleidsmakers. Hun inspanningen hebben ertoe geleid dat Nederland

op het gebied van forensisch DNA-onderzoek inmiddels een van de meest toonaangevende landen is.

In elk hoofdstuk staat een strafzaak of gebeurtenis centraal die een mijlpaal vormt of illustratief is voor een belangrijke ontwikkeling binnen het DNA-onderzoek in Nederland. Zo komen, in op zichzelf staande verhalen, onder meer de moordzaken van Sybine Jansons, Nienke Kleiss, Willem Endstra, Arthur Ghurahoo, het Rozenmeisje, Marianne Vaatstra, en Mary Run en Henk Opentij uitvoerig aan de orde. Al deze indringende zaken verschillen van elkaar, met één onzichtbare overeenkomst: DNA was telkens de kroongetuige.

Een rechercheur in de zaak-Marianne Vaatstra verwoordde treffend hoezeer slachtoffers, familie, politie, juristen en uiteindelijk de hele samenleving geholpen zijn met DNA-onderzoek: ‘Het resultaat van het sporen- en DNA-onderzoek is in feite de stem van degene die niets meer kan zeggen.’

Lex Meulenbroek
Deskundige biologische sporen en DNA-onderzoek
Nederlands Forensisch Instituut

I

De WTC-verkrachter (1985)

*Introductie van het DNA-onderzoek in
het Nederlandse strafrecht (1988)*

Groot-Brittannië, maandag 21 november 1983. De vijftienjarige Lynda Rose Marie Mann is op weg van haar vriendin Karen in Narborough, een klein plaatsje in de East Midlands, naar haar vriendin Caroline, in het vlakbij gelegen Enderby. Het is aardedonker als zij op het Black Pad loopt, een door bomen geflankeerd voetpad langs de kilometerslange Forest Road. In het schijnsel van een lantaarn staat een man die haar zijn geslachtsdelen toont. Lynda rent weg, maar de man achtervolgt haar en grijpt haar op een verlaten grasveldje. ‘Wat ga je met me doen?’ vraagt Lynda doodsbang. De man verkracht haar en knijpt haar halsslagader dicht. Voor alle zekerheid wurgt hij haar ten slotte met haar eigen sjaal. De volgende ochtend vroeg wordt Lynda’s dode lichaam gevonden.

Bijna drie jaar later, op donderdagmiddag 31 juli 1986, besluit Dawn Ashworth enkele vriendinnen in Narborough te bezoeken. Maar helaas: niemand thuis. Om zo snel mogelijk terug te keren naar haar ouderlijk huis aan Mill Lane in Enderby snijdt de vijftienjarige scholiere een flink stuk af. Via Forest Road, Stewart Avenue en West Street had ze via de bewoonde wereld naar huis kunnen gaan. Maar het donkerharige meisje kiest ervoor dwars door de velden te lopen, en over oude boerenpaden zoals het door meidoorn en haze-laar overwoekerde Ten Pound Lane, via het verlaten gebied ten oosten van de oude en statige psychiatrische kliniek Carlton Hayes, een bakstenen gebouw waarvan de driepuntige roodbruine schoorste-

nen als hooivorken in de wolken prikken. Het is hartje zomer, en nog volop licht buiten. Er nadert een motor, een man stapt af. Hij morrelt aan het hek naar Ten Pound Lane, opent het en komt dichterbij. Dan volgt een serie gebeurtenissen die de pientere Dawn moet kennen uit de verhalen die eind 1983 in de *Leicester Mercury* stonden, de lokale krant. De zonderlinge man haalt haar in en laat zijn geslachtsdelen zien. Dawn probeert weg te hollen, maar de man is veel sneller en grijpt haar stevig bij haar bovenarmen. De patholoog zou later verklaren dat daarna 'een beestachtige verkrachting' heeft plaatsgevonden, en een fatale wurging. Over de volgorde kon hij niets met stelligheid zeggen. Op 2 augustus 1986 wordt Dawns halfnaakte lichaam gevonden in de bosjes naast Ten Pound Lane. Haar gezicht is aangevreten door insecten en zit onder de blauwe plekken.

Het forensische politieonderzoek na de moord op Lynda Mann in 1983 richtte zich al snel op het belangrijkste spoor dat op haar lichaam was gevonden: sperma. Op het laboratorium werd het spermaspoor onderzocht. In die tijd werd er biologisch onderzoek gedaan naar de bloedgroepen A, B, AB en O (oftewel hoofdbloedgroep ABO) en bepaalde eiwitten (zie voor informatie daarover hoofdstuk 8). Dit zogenoemde onderzoek van erfelijke factoren wees uit dat de dader bloedgroep A had en eiwittype PGM-1. Probleem was alleen dat deze combinatie van erfelijke factoren bij ongeveer 10 procent van de Engelse mannen voorkomt. En over meer sporen en aanwijzingen beschikte de politie niet. Ondanks een grootscheeps politieonderzoek in Narborough en de omliggende dorpen werd de moordenaar dan ook niet gevonden.

Ook op het drie jaar later gevonden lichaam van Dawn Ashworth werd sperma aangetroffen. Dit sperma had dezelfde erfelijke factoren als het sperma dat bij Lynda Mann gevonden was. Het leek in beide moordzaken om een en dezelfde dader te gaan.

De verstandelijk beperkte Richard Buckland was zeventien jaar en werkte als simpele keukenknecht in de Carlton Hayes-kliniek, toen de politie hem op 8 augustus 1986 arresteerde. Rechercheur David Baker, die het onderzoek naar de moorden leidde, richtte zijn

aandacht nadrukkelijk op de psychiatrische inrichting, in de buurt waarvan de beide moorden hadden plaatsgehad. Buckland was om meerdere redenen verdacht. Hij was onder andere in de omgeving van de kliniek gezien rond het tijdstip van de moord op Dawn Ashworth en hij had in het verleden zes minder ernstige zedendelicten met vaak erg jonge meisjes gepleegd. Tijdens het verhoor leek hij bovendien kennis te hebben van details over de vindplaats van het lichaam van Dawn Ashworth. Na een urenlang verhoor brak de ernstig verwarde Buckland uiteindelijk en bekende de moord op Dawn Ashworth. Wat hij echter hardnekkig bleef óntkennen, was de moord op Lynda Mann. En, minstens zo interessant, Buckland bleek niet te beschikken over bloedgroep A en eiwittype PGM-1. Niettemin werkte de politie gestaag verder aan de voorbereiding van de rechtszaak tegen hem.

In die jaren werkte er niet ver van het door angst en wantrouwen gegrepen Narborough een slimme geneticus: dr. Alec Jeffreys (zie kader: Prof. Sir Alec John Jeffreys, p. 25). Aan de universiteit van Leicester, op nog geen tien kilometer van de plaatsen delict, deed hij onderzoek naar DNA (zie kader: DNA, p. 28). Een klein jaar na de moord op Lynda Mann ontdekte hij iets wat het forensisch onderzoek eens en voor altijd zou veranderen. Volgens de overlevering was het maandag 10 september 1984, om 9.05 uur, dat Jeffreys de zogenoemde *DNA-fingerprint*-methode ontdekte: een techniek om gebieden van het DNA zichtbaar te maken die van persoon tot persoon verschillen, de zogeheten hypervariabele gebieden (zie kader: DNA-fingerprint, p. 30). In 1985 publiceerde het toonaangevende wetenschappelijke blad *Nature* deze ontdekking.

Richard Buckland zou het eerste slachtoffer worden van deze nieuwe DNA-methode, althans, dat was de vaste overtuiging van het politieteam. Buckland had de moord op Dawn Ashworth bekend, maar ondersteunend bewijs ontbrak nog. DNA-onderzoek zou hem als schuldige kunnen aanwijzen van de moord op Dawn Ashworth, én van die op Lynda Mann. Rechercheur Baker wendde zich tot Alec Jeffreys met het verzoek om het sperma dat op de beide meisjes was gevonden te analyseren en de DNA-fingerprints te vergelijken

met de DNA-fingerprint uit het bloed van Richard Buckland. Aldus geschiedde, want Jeffreys werkte maar al te graag mee: 'As a man with a young family, living in the local area, I was as keen as every-one else that our discovery should catch the killer. I knew the technology couldn't be wrong.' En die technologie had het inderdaad niet verkeerd, alleen waren Jeffreys' bevindingen anders dan hij zich zal hebben voorgesteld.

'I have bad news and good news,' begon Jeffreys zijn rapportage aan een van Bakers ondergeschikten. Om met het goede nieuws te beginnen: er was inderdaad één dader. Maar het slechte nieuws: die dader luisterde niet naar de naam Richard Buckland. Over de DNA-vergelijking vertelde Jeffreys: 'It was an incredible moment, we couldn't believe what we were seeing.' Richard Buckland was onschuldig aan de moorden op Lynda Mann en Dawn Ashworth. Op 21 november 1986 werd hij dan ook vrijgelaten.

En daarmee was Buckland de eerste persoon in de geschiedenis die dankzij zijn eigen DNA werd vrijgepleit. Geen enkele ingewijde twijfelt eraan dat Buckland zou zijn veroordeeld als er geen DNA-onderzoek had plaatsgevonden.

Volgende vragen. Wie dan wel? Wie is de gewetenloze moordenaar van twee jonge Engelse meisjes? Waar is hij en wanneer slaat hij weer toe? David Baker was vastberaden: als modern onderzoek iemands onschuld kan bewijzen, zal datzelfde onderzoek ook de moordenaar leveren. En dat lukte, zij het niet zonder slag of stoot, want eerst was een groot bevolkingsonderzoek nodig.

In 1987 werd het eerste grootschalige DNA-bevolkingsonderzoek een feit. Om de moordenaar te vinden zouden mannelijke inwoners van Narborough, Enderby en het nabijgelegen Littlethorpe bloed moeten afstaan, als ze wat hun leeftijd betreft binnen het daderprofiel vielen. Uiteindelijk werd bij 4582 mannen tussen de 17 en 34 jaar bloed afgenomen, in eerste instantie alleen bij degenen die geen alibi hadden voor de beide moorden, later bij allen. Een monsterklus.

Het traditionele onderzoek van erfelijke factoren werd met het nieuwe DNA-onderzoek gecombineerd. Eerst keken de onderzoekers naar de bloedgroep en het PGM-eiwittype van de mannen. Hierdoor

kon een grote groep al meteen als verdachte worden uitgesloten. Van de overgebleven mannen werden de DNA-fingerprints vergeleken met de DNA-fingerprints van de spermasporen. Voor deze kleine groep werd het spannend, voor zover DNA hun überhaupt iets zei. Want wat moet het vreemd zijn geweest voor alle betrokkenen: iets wat je niet kunt zien, horen, ruiken, voelen en proeven, speelde ineens zo'n cruciale rol in twee moordzaken. Zes maanden omvangrijk onderzoek van duizenden mannen leverde echter een teleurstellende en frustrerende conclusie op: er was geen *match* gevonden.

De ontgoocheling was van korte duur, want op een uiterst Engelse locatie praatte enige tijd later iemand plotseling zijn mond voorbij: in de pub. Tijdens zijn lunchpauze pochte een zekere Ian Kelly in augustus 1987 tegen een vrouw dat hij met een vervalst paspoort de DNA-test had ondergaan in plaats van een collega. De vrouw die de overmoedige Kelly zo hoorde opscheppen in de kroeg, tippte meteen de politie. Kort daarna werd Ian Kelly ondervraagd en dat leidde tot de oplossing van deze zaak. Colin Pitchfork, bakker uit Littlethorpe, werd op 19 september 1987 gearresteerd. De 27-jarige getrouwde man, vader van twee kinderen, bekende de moorden al snel. Zonder enig spoor van emotie overigens, maar dergelijke sporen waren dankzij Jeffreys niet meer nodig. De DNA-fingerprint uit Pitchforks bloed werd vergeleken met de DNA-fingerprint van de spermasporen die waren gevonden bij Lynda Mann en Dawn Ashworth. En daar was hij dan eindelijk: de match.

Begin 1988 werd Colin Pitchfork voor het Leicester Crown Court tot levenslang veroordeeld voor de verkrachtingen en de moorden. Zo toont de Narborough-moordzaak, als eerste zaak waarin DNA een rol speelde, meteen alles wat forensisch DNA-onderzoek voor de maatschappij kan gaan betekenen in de toekomst: het vinden van de dader en het vrijpleiten van onschuldigen. Om met Alec Jeffreys te spreken: 'It's not just about proving guilt, but about proving innocence.'

De kennis over Jeffreys' briljante werk bleef uiteraard niet beperkt tot de wetenschappelijke literatuur. Ergens begin 1986 publiceert *NRC Handelsblad* er een artikel over. In Amsterdam neemt advocaat

Cees Korvinus met grote interesse kennis van dat stuk, omdat de zaak van een van zijn cliënten langzaam maar zeker penibel aan het worden is. Die cliënt is Marcel van D., verdachte van vier verkrachtingen en twee pogingen tot verkrachting rond het Amsterdamse World Trade Centre.

Op 25 oktober 1985 opent burgemeester Ed van Thijn feestelijk dat World Trade Centre in Amsterdam-Zuid. Maar in de daaraan voorafgaande zomer ligt veel van het gebied nog braak. Hijskranen, heipalen, betonconstructies en talloze containers en keten vormen het decor van het latere handelsgebied. Overdag een herrie van belang, 's nachts vooral stil. Stil en donker.

Veel jonge studentes fietsen in het voorjaar en de zomer van 1985 door het gebied, op weg naar huis. Een man staat ze op te wachten, met blinddoek en mes, vooral in de nachten van zaterdag op zondag. Vier keer is het raak: hij wacht geduldig tot een meisje langsfietst, springt op haar bagagedrager en dwingt haar een klein stukje door te fietsen, naar een voor hem veilige plek. Daar blinddoekt hij haar en verkracht haar. Tot het een keer misgaat. Het blinddoeken verloopt niet zo soepel als anders en zijn ogen ontmoeten die van een jonge vrouw. Na deze misser houdt hij zich stil en trekt zich terug in het donker.

Deze vrouw meldt zich bij de Amsterdamse politie en kan een scherp signalement van de dader geven. Hiermee maakt de politie een compositietekening en agenten posten wekenlang in het WTC-gebied. Tevergeefs, want er gebeurt niets.

Eind 1985 krijgt de politie nieuwe informatie. Er zou een man van rond de twintig in de buurt van het WTC hebben gewerkt wiens signalement overeenkomt met dat van de gezochte dader. De vrouw bij wie de verkrachting mislukt was, wordt opgeroepen en zij pikt uit een serie van twintig foto's zonder aarzelen de foto van Marcel van D., een 21-jarige jongeman uit het centrum van de hoofdstad. Hij wordt gearresteerd, tot verbijstering van hemzelf en zijn ouders.

Van meet af aan ontkende Marcel van D. betrokkenheid bij elk van de verkrachtingen. Allerlei onderzoeken en testen volgden, en

Van D. verleende zijn volledige medewerking. Een positieve houding, maar met een negatief gevolg. Door het onderzoek van erfelijke factoren kon hij namelijk niet als dader worden uitgesloten. Belangrijke terzijde: Van D. had evenals de verkrachter bloedgroep A, een bloedgroep die bij maar liefst 42 procent van de mensen voorkomt. Maar het bloedonderzoek was niet het enige. Ook de stemmentest verliep niet goed voor Marcel van D. En het was weer de vrouw bij wie de verkrachting mislukt was die zijn stem herkende als die van de dader. De Osloconfrontatie ten slotte had een al even desastreus resultaat. Daarbij staat een aantal min of meer op elkaar gelijkende mensen op een rij. Als een ware schikgodin wees de vrouw van de mislukte verkrachting Marcel van D. nogmaals aan. Genoeg reden voor de rechter-commissaris om hem voorlopig vast te houden. Het juridische vangnet sloot zich langzaam rond Van D.: hij ontkende weliswaar elke verkrachting en de pogingen daartoe, hij werkte volledig aan het onderzoek mee en had in twee gevallen een sterk alibi, maar daar stond tegenover dat hij herkend was bij de stemmentest en de Osloconfrontatie, en dat de resultaten van het laboratoriumonderzoek hem niet konden uitsluiten.

Als de nood het hoogst is, is de redding nabij. Dat moet Cees Korvinus hebben gedacht toen hij in de krantenbijlage las over de stand van zaken op forensisch DNA-gebied in Engeland. Korvinus herinnert zich zijn eerste reactie na het lezen van het artikel nog goed: 'Wat zou het fantastisch zijn als we de onschuld van Marcel van D. dankzij die DNA-fingerprint-methode kunnen bewijzen; niet alleen kunnen we zijn onschuld bewijzen in de zaken waarvoor hij een alibi had, maar vooral ook in die waarvoor hij geen sterk alibi had.'

In twee verkrachtingszaken had Marcel van D. een verweer: volgens hem was hij ten tijde van die verkrachtingen aan het stappen met vrienden in een discotheek aan de kust. Korvinus: 'Die vrienden heb ik destijds razendsnel laten verhoren, zonder dat ze nog van de gegevens uit het dossier van mijn cliënt op de hoogte waren. Zij hebben zijn alibi bevestigd.' Maar er bleven vier zaken over waarbij Marcel van D. geen goed alibi had. Volgens hemzelf lag hij toen die verkrachtingen plaatsvonden thuis te slapen.

De methode van Jeffreys zou een prachtige nieuwe troef in handen van Korvinus en Marcel van D. kunnen zijn, want in twee van de verkrachtingszaken had de zedenpolitie voldoende sperma kunnen veiligstellen. Korvinus aarzelt niet en legt de DNA-methode voor aan Marcel van D., die enthousiast reageert. Hij wil alles doen om zijn onschuld aan te tonen. Ogenblikkelijk wendt Korvinus zich in een brief tot de rechter-commissaris, mr. S.J. Bosma. Korvinus: 'De rechter-commissaris was meteen overtuigd van het nut van de DNA-fingerprint-methode, zolang deze binnen de Nederlandse wetgeving paste.' Bosma schrijft in een brief op 13 maart 1986 het volgende aan directeur Groeneveld van het Gerechtelijk Laboratorium, de voorloper van het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) (zie kader: Nederlands Forensisch Instituut (NFI), p. 31): 'Ik draag u hierbij (...) op om over te gaan tot het laten uitvoeren van een "DNA-fingerprint" onderzoek. Voor zover nodig heeft verdachte zich bereid verklaard sperma te produceren.' Een historische zin, niet alleen omdat sperma helemaal niet nodig is voor dergelijk onderzoek (bloed van de verdachte volstaat), maar ook omdat daarmee feitelijk het DNA-onderzoek zijn intrede doet in het Nederlandse strafrecht.

Ook bijzonder: aan de andere kant van de Noordzee moet de moord op Dawn Ashworth dan nog plaatsvinden. Pas een halfjaar na de brief van Bosma zou Jeffreys daar zijn DNA-onderzoek gaan toepassen op het bloed van Richard Buckland. Ate Kloosterman, DNA-deskundige van het NFI, weet het nog goed: 'Korvinus was er heel snel bij. Nog voordat de DNA-fingerprint-methode een rol zou spelen in Engeland, wilde hij deze al in Nederland introduceren. Uiteraard waren wij ook zeer geïnteresseerd in de nieuwe DNA-technologie. Wij vroegen de Engelsen of zij het DNA-onderzoek voor ons wilden uitvoeren.'

Maar directeur Cobb van het Central Research Establishment (CRE), de forensische dienst van de Engelse justitie, laat begin april 1986 aan zijn collega Groeneveld weten dat hij het Nederlandse verzoek helaas moet weigeren. De DNA-fingerprint-methode bevindt zich nog in een te experimenteel stadium en moet eerst zorgvuldig worden getest. Cobb haast zich in de brief eraan toe te voegen dat

hun werk wel goede vorderingen maakt. Aan die toevoeging heeft Marcel van D. op dat moment niets, en de gevolgen voor hem zijn dan ook gigantisch. In februari 1987 moet hij voorkomen voor de Amsterdamse rechtbank, en de rechter acht de drie wettige bewijsmiddelen (laboratoriumonderzoek, stemmentest, Osloconfrontatie) relevant en betrouwbaar, en daarmee overtuigend. De rechtbank spreekt hem vrij voor de twee zaken waarvoor hij een vastgesteld alibi heeft, maar veroordeelt hem voor de overige vier zaken: twee verkrachtingen en twee pogingen tot verkrachting. De eis van de officier van justitie was drieënhalf jaar, het vonnis van de rechter luidt tweeënhalf jaar gevangenisstraf voor Marcel van D. Tranen gaan over zijn wangen bij zoveel onrecht: achter de tralies, geketend door justitie, terwijl hij tijdens de WTC-verkrachtingen gezellig aan het stappen was, of gewoon sliep. Marcel van D. en Korvinus zijn vastberaden en geven aan in hoger beroep te gaan.

Er is ruim een jaar voorbijgegaan sinds Korvinus via de rechter-commissaris en het Gerechtelijk Laboratorium heeft geprobeerd het DNA van zijn cliënt te laten onderzoeken. Maar de wetenschappelijke ontwikkelingen hebben niet stilgestaan en Korvinus heeft zich maar wat graag op de hoogte laten houden. Van het feit dat in Engeland een verdachte door DNA-onderzoek op vrije voeten is gesteld, bijvoorbeeld. En van het feit dat het CRE in Engeland niet meer het enige onderzoekslab is dat de fingerprint-methode uitvoert. Ook het bedrijf Cellmark Diagnostics uit Abington kan dit onderzoek verrichten, zo hoort Korvinus van Ate Kloosterman. Korvinus: 'Kloosterman vertelde me dat de ontwikkelingen snel zijn gegaan en dat de DNA-fingerprint-methode inmiddels een erkende methode was in juridische procedures in Engeland. En hoewel we in Nederland nog niet zo ver waren met deze methode, verklaarde Kloosterman zich bereid naar Engeland te reizen met sperma- en bloedmonsters. Mits het hof hiertoe genegen was, uiteraard.'

Een mogelijk bezwaar van het Amsterdamse gerechtshof zou het commerciële oogmerk van Cellmark kunnen zijn, waarmee de betrouwbaarheid in het geding zou komen. Maar volgens Kloosterman was met die betrouwbaarheid niets mis: 'Cellmark maakte op

mij een erg solide indruk. Alec Jeffreys had zijn uitvinding aan hen verkocht en werkte ook nog eens nauw met hen samen. Daarnaast had Cellmark goede forensische werknemers aangetrokken, en bovendien had het de gerenommeerde grote Britse chemische firma Imperial Chemical Industries (ICI) achter zich.’

Dit vertelt Kloosterman op 18 augustus 1987 ook aan de raadsheeren van het hof en aan advocaat-generaal Manschot. Ook legt hij hun de DNA-fingerprint-methode uit. Kloosterman: ‘Het was een absoluut novum in de Nederlandse strafrechtgeschiedenis, maar ik kon merken dat de raadsheren en de advocaat-generaal zich goed hadden voorbereid.’ Ze blijken allen vatbaar voor Kloostermans verhaal en stemmen in met DNA-onderzoek door Cellmark. Korvinus: ‘Heel interessant was dat het hof aangaf dat dit wel betekende dat ook de zaken waarvoor Marcel van D. was vrijgesproken opnieuw zouden worden onderzocht. Dat was voor ons geen probleem, Marcel was volledig overtuigd van zijn onschuld.’

Dat brengt de wagen aan het rollen: Kloosterman regelt met Cellmark dat het onderzoek gaat plaatsvinden en verzorgt de procedure vooraf: het invullen van de registratieformulieren en het beantwoorden van vragen door Cellmark. Op 8 januari 1988 vertrekt Kloosterman naar Abington in Oxfordshire om de monsters van spermatozoën die zijn gevonden bij twee van de slachtoffers persoonlijk te overhandigen. Ruim een maand later, op 19 februari, staat Kloosterman weer op Schiphol, ditmaal met bloed dat een week ervoor onder streng toezicht is afgenomen bij Marcel van D. en bij een van de slachtoffers. Het moet een grappig gezicht zijn geweest op Schiphol. Hartje winter, niet bepaald picknickweer, en een man met een geheimzinnige koelbox die naar Engeland vertrekt. Kloosterman: ‘Dat was wat. Ik had allerlei brieven bij me voor de douane in Nederland en Engeland, met officiële stempels erop. De koelbox mocht namelijk niet geopend worden omdat de monsters dan ongeschikt zouden zijn voor het onderzoek.’ Kloosterman en zijn monsters bereiken Cellmark veilig en koel. Hij rekt 950 pond sterling af voor het DNA-onderzoek, waarna Cellmark kan beginnen. In Nederland wacht men reikhalzend af tot op 21 maart dan eindelijk de brief van

Cellmark arriveert bij Kloosterman. De zakelijke inleiding van de brief vormt de opmaat tot een opzienbarende conclusie:

1. The semen on vaginal swab X (case 85.09.26.23), vaginal swab w.s.l. (case 85.07.31.02) and the cloth from coat (case 85.07.31.02) came from the same man.
2. M.J. VAN D. (...) is not the source of this semen.

‘I have bad news and good news,’ luidden de woorden van Jeffreys anderhalf jaar eerder in de Narborough-zaak. Kloosterman moet een vergelijkbare boodschap aan het hof overbrengen: er is één dader, maar die dader luistert niet naar de naam Marcel van D.

De zaak dient pas op dinsdag 20 september 1988 aan het Amsterdamse gerechtshof. De woorden die Kloosterman daar spreekt, laten aan duidelijkheid niets te wensen over: het DNA van Marcel van D. komt niet overeen met dat van de dader. Kennelijk geraakt door zoveel overtuigingskracht bepleit de advocaat-generaal vrijspraak en op 4 oktober volgt het hof dit pleidooi: Marcel van D. is een vrij man en krijgt bovendien een schadevergoeding. Korvinus: ‘Een last viel van zijn schouders, eindelijk rechtvaardigheid. Het betekende ook een mijlpaal in het Nederlandse strafrecht. Voorheen werd gekeken naar de wijze van opereren van een verdachte, en of hij of zij voldeed aan een bepaalde omschrijving, waardoor iemand zonder een alibi al met een minimum aan bewijs veroordeeld kon worden. Met de zaak van de WTC-verkrachter begon de toepassing van DNA-onderzoek in Nederlandse strafzaken, als excluderend bewijs en als inkluderend bewijs, dus om onschuld en schuld van verdachten aan te tonen.’

Het slechte nieuws: de WTC-verkrachter is nooit gepakt. Kloosterman: ‘Hoe historisch de WTC-zaak ook was, het blijft een anticlimax dat de dader nooit is gevonden. De DNA-fingerprint-methode had verschillende nadelen. Een daarvan was dat je heel veel sporen-materiaal nodig had om een DNA-fingerprint te verkrijgen, een ander nadeel was dat de fingerprint-profielen niet gedigitaliseerd konden worden. Het profiel van de WTC-verkrachter bevindt zich dus

helaas ook niet in onze huidige DNA-databank.’ (Zie hoofdstuk 4.)

Het goede nieuws: een veroordeelde maar onschuldige man is op basis van zijn DNA-fingerprint in hoger beroep vrijgesproken. Dankzij Jeffreys, Korvinus, rechter-commissaris Bosma, medewerkers van het Gerechdelijk Laboratorium, Cellmark en het gerechtshof Amsterdam. Maar vooral dankzij de veroordeelde zelf. Dankzij zijn eigen streepjescode, zijn DNA-fingerprint. Het perspectief voor alle onschuldigen was vanaf 1988 voorgoed veranderd.

Ander goed nieuws: de uitspraak van het hof baande de weg voor DNA-onderzoek in Nederland. Kloosterman: ‘We aarzelden in het begin nog of we forensisch DNA-onderzoek naar Nederland zouden halen of dat we het in het buitenland zouden laten doen. Op een gegeven moment deed zich de mogelijkheid voor tot samenwerking met TNO. Zij hadden iemand in de Verenigde Staten die werkte bij een forensisch laboratorium. Deze man hebben we naar Nederland gehaald en met zijn ervaringen konden we een vliegende start maken. Vanaf 1989 zijn we bij het Gerechdelijk Laboratorium zelf forensisch DNA-onderzoek gaan verrichten.’ (Zie kader: Forensisch DNA-onderzoek in Nederland, p. 33.)

En hoe is het in Engeland afgelopen met Colin Pitchfork? In hoger beroep heeft hij wegens goed gedrag strafvermindering gekregen. Dit betekent dat hij kans maakt om in 2016 vrij te komen. Een feit dat Narborough en Enderby opnieuw schokte. Tot op de dag van vandaag zijn de levens van de inwoners getekend door de moorden in de jaren tachtig. ‘I think about Dawn a lot, if I (...) walk the dog down Ten Pound Lane. Her death has changed my life, I am always conscious of strangers and very rarely go out on my own,’ aldus een oud-klasgenoot van Dawn Ashworth, Donna Morrell.

De ‘Narborough murders’ werden een mijlpaal in de internationale forensische geschiedenis. Voor het eerst werd DNA-onderzoek ingezet en dat leidde direct tot het vrijpleiten van een onschuldige en uiteindelijk tot het vinden van de dader. Pitchfork was wereldwijd de eerste wiens schuld met behulp van zijn DNA werd aangetoond. In Nederland zou het aantonen van iemands schuld door DNA nog heel wat bloed, zweet en tranen kosten...